

VLAANDERE EN SUID-AFRIKA: DIE DONKER SKADUWEE VAN APARTHEID

HO Terblanche¹

Summary

In view of their history, the Flemish people always had a greater understanding of the Afrikaner's striving to preserve their identity. Even during the dark days of apartheid they were quite sympathetic towards the Afrikaner. In this article the anti-apartheid movement in Belgium/Flanders is analysed against the backdrop of the anti-apartheid actions of the United Nations and the sanctions campaign against South Africa. The academic boycott against South Africans will also be reviewed and an overview will be given of the anti-apartheid literature in Belgium/Flanders. The protest actions of the various anti-apartheid organisations will be analysed. In conclusion, the exile mission of the ANC in Brussels is discussed. In the light of their extensive trade relations with South Africa, Belgium did not play a leading role in the anti-apartheid campaign against South Africa.

1. INLEIDING

Wanneer Suid-Afrika se verhouding met België in die algemeen en met Vlaandere in die besonder in die konteks van apartheid bespreek word, is dit nodig om te let op die verskille tussen Nederland en België. Gedurende die sestigerjare het Nederland hom geroepe gevoel om as “gidsland in morele zin” op te tree. Hul optrede het dus gedui op ’n “dogmatische, getuigende en moraliserende mentaliteit”. Suid-Afrika het ’n toetsaak vir “goed” of “fout” geword. Nederlanders het in Afrikaners die slegte ewebeeld van hulself gesien, vandaar “het parmantig vermanende vingertje en de betweterig terechtwijzende toon” wat Nederland se optrede jeens Suid-Afrika gekenmerk het.² Dit was nie die geval wat Vlaandere, die noordelike, Nederlandstalige deelstaat van België, betref nie.

Nederland se gevoeligheid vir rassisme kan teruggevoer word na die trauma wat Nederland gedurende die Tweede Wêreldoorlog deurgemaak het. Die herinnering aan die Joodse volksmoord het in Nederland ’n veel groter rol gespeel as in België. In België is van die ruim 60 000 Jode ongeveer 25 000 vermoor: dus 41%. Daarenteen is in Nederland van die ongeveer 140 000 Jode ruim 100 000 vermoor: oftewel 71%.

---

1 Dr. Otto Terblanche, Departement Geskiedenis, Nelson Mandela Metropolitaanse Universiteit, Port Elizabeth. E-pos: otto.terblanche@nmmu.ac.za

2 HO Terblanche, *Nederland en die Afrikaner Gesprek oor apartheid* (Port Elizabeth, 1998), pp. 17-18; Otto Terblanche, “Nederland se vermanende vinger spuit uit diepgewortelde skuldgevoel”, *Die Burger*, 18 Februarie 2000.

Nederland het dus met 'n enorme skuldgevoel gesit.³ Hulle koloniale erfenis in Indonesië het ook tot skuldgevoelens gelei, wat op Suid-Afrika geprojekteer is, vandaar die opmerking van Derk Jan Eppink: “Skuld, skuld, skuld’ is die credo van die Calvinis.”

Ten opsigte van Vlaandere het Eppink onder meer opgemerk: “In die Katolieke Vlaandere wat op dieselfde Nederlandstalige kultuurtaak sit, was Suid-Afrika nooit 'n emosionele onderwerp nie. Die simpatie vir Suid-Afrika was daar altyd groot, selfs in die hoogtydae van apartheid. Die Vlaminge het geen skuldgevoel gehad nie.”⁴ Die Vlaminge het ook vanweë hul eie geskiedenis 'n groter begrip gehad vir die Afrikaner se volksbewussyn en identiteitspolitiek. Die Vlaminge het sedert die 19de eeu 'n verbete stryd gevoer teen Franse oorheersing.

2. OPTREDE VAN DIE VERENIGDE NASIES

Die anti-apartheidsoprede van België/Vlaandere moet gesien word teen die agtergrond van die anti-apartheidsaksies wat deur die Verenigde Nasies (VN) veral ná 1960 onderneem is. Die Algemene Vergadering van die VN het in 1962 die “Special Committee Against Apartheid” gestig. In 1963 het die Veiligheidsraad van die VN 'n vrywillige wapenboikot teen Suid-Afrika ingestel en in 1968 het die Algemene Vergadering 'n beroep gedoen vir 'n sportboikot teen Suid-Afrika. In dieselfde jaar het die Algemene Vergadering alle lidstate gevra om kulturele, opvoedkundige en sportbande met Suid-Afrika op te skort. In 1968 het die “International Conference on Human Rights” die beleid van apartheid as “a crime against humanity” bestempel.

In 1970 het die Algemene Vergadering in sy “Declaration on the occasion of the twenty-fifth anniversary of the United Nations” apartheid bestempel as “a crime against the conscience and dignity of mankind”. Die Algemene Vergadering het 1971 uitgeroep as die “international year for action to combat racism and racial discrimination”. Hulle het in 1971 'n spesiale resoluëie oor apartheid in sport aanvaar. In 1973 het die liggaam die “international convention on the suppression and punishment of the crime of apartheid” bekragtig en het ook 'n “decade for action to combat racism and racial discrimination” (1973-1983) uitgeroep. In 1976 het die Algemene Vergadering 'n omvattende “programme of action against apartheid” goedgekeur en in 1977 die “international declaration against apartheid in sport”.⁵

Die Veiligheidsraad het in 1977 'n verpligte wapenboikot teen Suid-Afrika ingestel. Vervolgens het die Algemene Vergadering van die VN 21 Maart 1978 tot 20

3 Geert Mak, *De eeuw van mijn vader* (Amsterdam, 2005), pp. 271-283; Derk Jan Eppink, *Vreemde buien Over politiek in Nederland en België* (Amsterdam/Antwerpen, 2003), pp. 262-267, 283-284.

4 Derk Jan Eppink, “Den Haag verleë, want SA haal hom links in”, *Die Burger*, 17 Mei 1990; “Zuid-Afrika”, *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (Tiel, 1998), p. 3788.

5 *The United Nations and Apartheid, 1948-1994* (New York, 1994), pp. 66-76; E Lawson, *Encyclopedia of Human Rights* (Washington/Londen, 1996), pp. 83-85; “Het anti-Zuid-Afrikasyndroom in historisch perspectief”, *Beelden*, Mei 1983, pp. 2-3.

Maart 1979 verklaar as ’n “international anti-apartheid year” en in 1980 ’n resoluie aanvaar waarin ’n beroep op alle lidlande gedoen is “to take steps to prevent cultural, academic, sports and other exchanges with South Africa”. Die eerste “register of sports contacts with South Africa” is in 1981 deur die Special Committee against Apartheid gepubliseer. In 1981 is ’n “Committee of Artists of the World against Apartheid” in die lewe geroep en in dieselfde jaar het ’n “international conference on sanctions against South Africa” in Parys plaasgevind. Die Algemene Vergadering het gevolglik 1982 verklaar as die “international year of mobilization for sanctions against South Africa”.

Die “Special Committee against Apartheid” het in 1983 ’n “register of entertainers, actors and others who have performed in apartheid South Africa” gepubliseer. Die Algemene Vergadering het in dieselfde jaar ’n nuwe “programme of action against apartheid” goedgekeur. Hulle het in 1985 die “international convention against apartheid in sports” bekragtig. Gedurende daardie jaar het die Veiligheidsraad ’n beroep op lidlande gedoen om wydlopende ekonomiese sanksies teen Suid-Afrika toe te pas.

Solidariteit is met die slagoffers van apartheid betuig deur die herdenking van die volgende dae: 21 Maart: die “international day for the elimination of racial discrimination”; 16 Junie: die “international day of solidarity with the struggling people of South Africa” en 9 Augustus: die “international day of solidarity with the struggle of women in South Africa”.⁶

3. SANKSIES TEEN SUID-AFRIKA

Die Europese Gemeenskap (EG) het beslis nie ’n leidende rol gespeel in die stryd teen apartheid of wat die instelling van sanksies teen Suid-Afrika betref nie. Dit was aanvanklik vir die EG moeilik om as ’n verenigde front op te tree, veral vanweë botsende belange van lidstate en verdeeldheid in eie geledere. Om konsensus te bereik was dus nie maklik nie. (Die EU dateer eers vanaf 1992, dus sal die begrip Europese Gemeenskap (EG) gebruik word wanneer besin word oor die instelling van sanksies teen Suid-Afrika.)

Tot en met 1977 was die EG se optrede teen Suid-Afrika van ’n lae intensiteit en meer simbolies van aard. Gedurende die apartheidjare is formele diplomatieke bande gehandhaaf tussen Suid-Afrika en die meeste EG-lidstate (met die uitsondering van Ierland, Denemarke en Luxemburg). Die Soweto-opstande van 1976 sou egter vir ’n kentering sorg. Die EG het daarna apartheid veroordeel en in 1977 ’n vrywillige “Code of Conduct” aanvaar vir Europese ondernemings wat sake in Suid-Afrika doen. Hul oogmerk was die verbetering van die werksomstandighede van die swart werkers, met klem op aspekte soos arbeidsverhoudinge, lone, lewenstandaard en desegrasie.⁷

6 *The United Nations and Apartheid, 1948-1994*, pp. 66-74, 154-156, 361, 393; Lawson, p. 86.

7 Gerrit Olivier, *South Africa and the European Union* (Pretoria, 2006), pp. 23-29.

Die EG het in September 1985 die volgende sanksiematreëls aanvaar: 'n Verbod is geplaas op die uitvoer van wapens en semi-militêre toerusting na Suid-Afrika. Daar sou geen sprake wees van enige samewerking op militêre gebied nie. Militêre attachés in Suid-Afrika of in die lidlande van die EG sou herroep word. 'n Verbod is geplaas op die uitvoer van sensitiewe tegnologie bestem vir die Suid-Afrikaanse Weermag en Polisie. Daar sou geen samewerking wees wat kernkrag betref nie.

'n Verbod is verder geplaas op amptelike kontak en internasionale ooreenkomste wat sekuriteit betref en ook op olie-uitvoer na Suid-Afrika. Kulturele, sport- en wetenskaplike kontak is ontmoedig, behalwe waar dit kon bydra tot die aftakeling van apartheid. 'n Verbod is eweneens geplaas op nuwe beleggings in Suid-Afrika. Hierbenewens sou die "Code of Conduct" van 1977 strenger toegepas word.⁸

'n Spesiale program is ook aanvaar om die slagoffers van apartheid daadwerklik by te staan. Dit het onder meer voorsiening gemaak vir die volgende matriëls: Nie-gewelddadige anti-apartheidsorganisasies, veral kerke, sou ondersteun word. Steun sou verleen word aan die onderwys van nie-blanke gemeenskappe, veral wat universitêre studie betref. Klem is gelê op die uitbreiding van kontakgeleenthede met die swart en bruin gemeenskap.⁹

Die EG het in September en Oktober 1986 verdere sanksiematreëls afgekondig. 'n Gedeeltelike verbod is op die invoer van yster en staal van Suid-Afrika geplaas. Steenkool is egter uitgesluit, veral vanweë teenstand van Wes-Duitsland en Portugal. 'n Verbod is ook geplaas op die invoer van Krugerrande.¹⁰ Bogenoemde sanksiematreëls is eers in 1992, of selfs so laat as November 1993, herroep en militêre sanksies eers in Mei 1994.

België het sedert 1 Januarie 1975 geen steun meer verleen aan mense wat na Suid-Afrika wou emigreer nie. Op 9 Desember 1977 het die Belgiese regering die bilaterale kultuurverdrag met Suid-Afrika opgeskort. Die visum-vrye voorregte wat Suid-Afrikaners geniet het, is op 30 September 1982 beëindig. Die Belgiese regering het Suid-Afrika op 25 September 1985 gevra om hul militêre attaché in Brussel te herroep.¹¹

Die anti-apartheidsaktiviste in Vlaandere was baie krities oor die wyse waarop België sanksies teen Suid-Afrika toegepas het. *Amandla*, die mondstuk van die Vlaamse anti-apartheidsorganisasies, Aktiekomitee Zuidelijk Afrika (AKZA) en Boycot Outspan Aktie (BOA), het byvoorbeeld in 1983 die volgende twee stellings gemaak: "België is teen die apartheid, en België is ook teen sancties" en "België veroordeel die apartheid, maar isoleert het regime niet."

8 ES Reddy, "Sanctions and related measures against South Africa", <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/solidarity/western/sanctions.html> (10 Februarie 2008), p. 10; W Carlsnaes and M Muller (reds.), *Change and South African external relations* (Johannesburg/Londen, 1997), pp. 103-104.

9 Olivier, p. 32.

10 "Aktualiteit", *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis*, Desember 1986, p. 99.

11 Reddy, p.13; Annick Schramme, *Vlaanderen en zijn grote buitenland* (Tielt, 1999), pp. 265-276.

Amandla was van oordeel dat België dade by sy woorde moes voeg. Dit is nie voldoende om te sê dat België apartheid veroordeel nie. Bewerings is gemaak dat België op die gebied van kernkrag met Suid-Afrika saamwerk en dat België steun verleen aan die “militair-nucleair uitrustingsprogram van Zuid-Afrika”. Daar is ook beweer dat België “het centrum van de goedgeleiede wapenzwendel met Zuid-Afrika” is en dus nie die Veiligheidsraad se verpligte wapenboikot van 1977 uitvoer nie. Ekonomiese eiebelang speel in dié verband ’n rol. Volgens *Amandla* ontbreek dit ook aan die politieke wil om apartheid daadwerklik te bestry. Hulle wys daarop dat een uit vier parlementariërs tot die “pro Zuid-Afrika-lobby” behoort.¹²

Wat Vlaandere betref, was daar dus sprake van ’n “halfslachtige opstelling teenover apartheid”. Vanweë die Belgiese ekonomiese belange in Suid-Afrika, was die regering huiwerig om betekenisvolle ekonomiese sanksies teen Suid-Afrika toe te pas. Die skrywer Ludo Abicht kon byvoorbeeld nooit begryp “waarom so weinig bewuste Vlamingen tijdens het apartheid regime in Zuid-Afrika het ANC steunden, terwijl vertegenwoordigers van de ‘officiële’ Vlaamse beweging overliepen van sympathie voor de blanke imperialisten ...”¹³

Die Belgiese regering het sy Afrika-beleid in 1984 bekendgemaak. Die regering het hom opnuut verbind tot die eerbiediging van menseregte in Afrika en die demokratiese beginsels in die algemeen. Die stryd teen die apartheidspolitiek in Suid-Afrika sou voortgesit word.¹⁴ Die anti-apartheidsaktiviste sou steeds die politieke onwil van die regering om sanksies toe te pas, hekel. Daar is ook gewys op die talryke skendings van die wapenverbod. Boonop was die gedeeltelike verbod op die invoer van yster en staal van Suid-Afrika glad nie doeltreffend nie.¹⁵

Teen die einde van 1987 was die Vlaamse politieke partye bewus van die erns van die situasie in Suid-Afrika. Daar is selfs gepraat van ’n plofbare situasie. Die sosialiste was bekommerd oor die toenemende militarisasie en die groter destabilisering van die streek. Die openlike betrokkenheid van die Suid-Afrikaanse leer in die swart woonbuurte het eweneens kommer gewek. Veral die sosialiste het gevoel dat België sanksies baie strenger moes toepas: “De gewone zwarten verwachten van de wereld meer dan alleen maar morele duidelijkheid. Degenen die beweren dat sancties zwarten zullen treffen weten niet hoezeer de zwarten al lijden.” Die probleem van die partye was dat die Belgiese regering apartheid mondelings veroordeel het sonder om iets daadwerkliks te doen: “De kern van onze kritiek is dat België de internationale

12 “België en sancties”, *Amandla*, Maart 1983, p. 2; “Minister Tindemans over Zuidelijk Afrika”, *Amandla*, Mei 1983, p. 2.

13 Ludo Abicht, *De herinnering is een vorm van hoop Vlaanderen in de postmoderniteit* (Brussel, 1997), p. 33.

14 *Keesings Historisch Archief*, 26 Julie 1984, p. 456.

15 “Behandel apartheid met zachtheid”, *Amandla*, Oktober 1986, p. 2; “De onwil van Europa”, *Amandla*, November 1986, p. 2; “Veel gescheer, weinig wol”, *Amandla*, November 1986, p. 27; “Onvoldoende, ontoereikend, ontdoken”, *Amandla*, Desember 1987, pp. 4-5.

context gebruik as alibi eerder dan as middel om tot een ernstige sanctiepolitiek te komen.”¹⁶ België het in die eerste helfte van 1987 die voorsitterstoel van die EG bekleed. Volgens die anti-apartheidsaktiviste was dit “een half jaar van Europese inactiviteit” wat konsekwente sanksiepolitiek betref. *Amandla* het sy standpunt duidelik gestel: “Alleen harde sanctiemaatregelen zouden het blanke minderheidsbewind aan die onderhandelingsstafel krijgen.”¹⁷

4. AKADEMIESE BOIKOT

Prof. FJ du Toit Spies, gewese hoof van die departement geskiedenis aan die Universiteit van Pretoria, is in 1973 aangestel as Raad voor Culturele Aangelegenheden by die Suid-Afrikaanse ambassade in Brussel. Die Katholieke Universiteit (KU) Leuven het ’n paar jaar vroeër besluit om ’n kursus in Afrikaanse taal- en letterkunde as ’n keusevak aan te bied in die fakulteit germaanse filologie. Dit was moeilik om ’n geskikte persoon te vind om dié pos te vul. Die Akademieraad van Leuven het prof. Spies as die geskikte persoon beskou en hy is gevolglik aangestel as dosent in Afrikaanse taal- en letterkunde. Hy sou sy lesings gratis aanbied.

Die Leuvense studente het egter in Oktober 1973 met protesaksies teen sy aanstelling begin. As “vertegenwoordiger van het apartheidsregime” was Spies onaanvaarbaar vir die studente. Hulle het aangevoer dat Spies as kulturele attaché die standpunt van sy regering moes verdedig en “dus geen objektief en wetenskaplik verantwoord onderwijs kan verstrekken”. Hulle het ook beswaar gemaak teen die boek van prof. WJ de Kock, *Geskiedenis van Zuid-Afrika*, wat Spies gebruik het. Dié boek is beskou as propagandamateriaal.¹⁸

Die protesaksies het erger geword en in Desember was daar ’n studentestaking en ’n universiteitsgebou is deur die studente beset. Die akademiese owerheid was gekant teen die afdanking van Spies, want hulle was van oordeel “dat het voor een wetenschappelijke instelling onaanvaardbaar is dat iemand wordt geweerd wegens zijn nationaliteit of het politieke regime van zijn land”. Spies het egter besluit om op 13 Desember 1973 sy bedanking in te dien ter wille van die goeie kulturele betrekkinge tussen België en Suid-Afrika.¹⁹

Die anti-apartheidsaktiviste het die KU Leuven meermale verkwalik omdat hulle steeds akademiese en wetenskaplike kontak met Suid-Afrika gehad het. Prof.

16 “De Vlaamse partijstandpunten”, *Amandla*, Desember 1987, pp. 2, 21-23.

17 “Belgische EG-voorzitterschap”, *Amandla*, Augustus/September 1987, p. 24; “Tindemans en Zuid-Afrika”, *Amandla*, Augustus/September 1988, p. 21.

18 “Het onderwijs van het Nederlands en van het Afrikaans in Zuid-Afrika en in België”, *Beelden*, Februarie 1974, pp. 2-4; “Leuvense studenten willen geen diplomaat van Vorster als docent”, *Trouw*, 17 November 1973; *Keesings Historisch Archief*, 11 Januarie 1974, p. 26.

19 *Beelden*, Februarie 1974, pp. 2-4; *Keesings Historisch Archief*, 11 Januarie 1974, p. 26. In daardie stadium is Afrikaans aan geen enkele universiteit in België gedoseer nie.

MJ Bondesio van die Universiteit van Pretoria het einde 1983/begin 1984 'n besoek van vyf maande aan Leuven gebring. Hy was die gas van die afdeling didaktiek en psigopedagogiek. Die anti-apartheidsblad *Amandla* het ernstig beswaar gemaak teen sy besoek. Daar is daarop gewys dat Bondesio 'n lid van die Afrikaner-Broederbond was, “de machtigste pro-apartheidslobby in Zuid-Afrika”. Die Universiteit van Pretoria is ook bestempel as “één van de meest racistische instellingen van Zuid-Afrika”.²⁰

Amandla het onder meer verwys na 'n VN-resolusie van Desember 1981 “waarin een totale boycot van alle universitaire kontakten met Zuid-Afrika word geëist”. 'n Beroep is op die KU Leuven gedoen om duidelik standpunt in te neem teen apartheid. Op voorstel van die studente het die Suid-Afrikaanse Katolieke aartsbiskop, Denis Hurley, op 2 Februarie 1988 'n eredoktoraat aan die KU Leuven ontvang. Die skryfster, Nadine Gordimer, het in 1980 ook 'n eredoktoraat ontvang, en daarmee het Leuven “publiekelijk afstand genomen van de apartheid”.²¹

Die Tiende Colloquium Neerlandicum het van 28 Augustus tot 3 September 1988 aan die Rijksuniversiteit Gent plaasgevind. Prof. Jacques van der Elst, hoof van die departement Afrikaans-Nederlands aan die Universiteit van Potchefstroom, is aanvanklik deur die Internasionale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN) verbied om die driejaarlikse konferensie by te woon. Van der Elst, wat in Nederland gebore is, was al 15 jaar lank lid van die IVN. Hy het sedert 1973 die kongresse van die IVN bygewoon en het oor die jare ervaar dat die klimaat langsaam versleg het. Die kongres in Gent is deur die Nederlandse Taalunie (NTU) gesubsidieer. Die subsidie het 110 000 gulden bedra. 'n Voorwaarde vir die subsidie was dat Suid-Afrikaners nie uitgenooi mag word nie.

Van der Elst het toe twee regsgedinge aanhangig gemaak ten einde sy reg om die konferensie by te woon uit te oefen. Die uiteinde van die saak was dat die NTU die saak gewonne gegee het en op 'n kompromis besluit het. Van der Elst kon wel die kongres bywoon, maar hy moes sy eie reis- en verblyfkooste betaal. Hy het sterk daarvoor gevoel dat Suid-Afrikaanse akademici nie die bepalinge van die kulturele boikot gedwee moes aanvaar nie. Hulle moes opstaan en hulle regte opeis.²² Prof. SW Couwenberg, hoofbestuurslid van die Algemeen Nederlands Verbond, het die

20 “Zuidafrikaanse ‘Broederbond’-professor aan de KU Leuven”, *Amandla*, November 1983, pp. 21-22; “‘Broederbond’ – professor niet welkom”, *Amandla*, April 1985, p. 24.

21 “De onwil van de KU Leuven”, *Amandla*, Junie/Julie 1988, pp. 23-24; “Kerk en apartheid”, *Amandla*, April 1988, p. 25.

22 “Hou aan veg vir Suid-Afrika, sê prof”, *Die Vaderland*, 21 September 1988; “Nederland voert tegen Zuid-Afrika omgekeerde apartheid”, *NRC Handelsblad*, 3 September 1988; “Zuidafrikaan mag niet naar congres over Neerlandistiek”, *Haagsche Courant*, 29 Julie 1988; “Misschien is er straks niemand meer die mij nog wil opvolgen”, *Reformatorisch Dagblad*, 8 September 1988; “Prof troef oorsese boikot”, *Die Wapad*, 4 Oktober 1988.

NTU van dubbele standaarde en politieke diskriminasie beskuldig, veral omdat die Taalunie wel kulturele kontakte met Oosbloklande onderhou het.²³

5. ANTI-APARTHEIDSLITERATUUR

Vlaandere het, in teenstelling met Nederland, nooit ’n leidende rol in die stryd teen apartheid gespeel nie. Die Vlaminge het deurentyd ’n groter begrip gehad vir die Afrikaner se stryd om hom as ’n eie volk te handhaaf: “In beide gemeenskappen werd immers een identiek discours over het behoud van eigen identiteit gevoerd, een identiteit die men bedreigd achtte door grote machtsgroepen.”

Die Vlaminge was ook in ’n sekere sin meer vertrou met die toestande in die eertydse Belgiese Kongo as met die toestande in Suid-Afrika. Meer nog: Suid-Afrika was buite hul onmiddellike gesigsveld. Vanweë ’n skerper anti-Suid-Afrikaanse pers in Nederland, was die Nederlanders meer betrokke by die anti-apartheidstryd. Hierbenewens het die Nederlanders ook meer kontak gehad met swart en wit Suid-Afrikaanse dissidente as wat die geval in Vlaandere was. Tog het die literatuur in Vlaandere, veral na die sestigerjare, hom laat geld in die stryd teen apartheid. Die tragiese skietery by Sharpeville in 1960 het vir die kentering gesorg.²⁴

Tone Brulin, wat ook ’n geruime tyd in Suid-Afrika gewoon het, se drama *De honden* is in 1962 gepubliseer. Hierdie drama het ’n duidelike anti-apartheidsstrekking gehad. Sy bundel verhale onder die titel *De neger op de sofa* het in 1964 verskyn. Dit was ’n duidelike aanklag teen die Suid-Afrikaanse apartheidspolitiek. Dié bundel het uit 17 tekste bestaan. Hy het skreiende kommentaar gelewer op die destydse Ontugwet wat seksuele verhoudinge en huwelike oor die kleurskeidslyn verbied het. Die tragiek van apartheid is daardeur blootgelê. Brulin het in sy verhale ook gefokus op die ontwortelende uitwerking van gedwonge verskuiwings, met die klem op Distrik Ses in Kaapstad en Sophiatown in Johannesburg.

Die gewilde Vlaamse skrywer, Aster Berkhof, het met sy romans ’n ware kruistog teen apartheid onderneem. Hy het in 1967 ’n uitgebreide reis deur Afrika onderneem. Wat hy in Suid-Afrika beleef het, het hom so geskok dat hy besluit het om ’n roman te skryf waarin die onmenslikheid van apartheid aan die kaak gestel sou word. *Het huis van Mama Pondo* het in 1971 verskyn. Die roman gaan oor die familie van John en Sara Tugela en hul sewe kinders wat in Sophiatown gewoon het. Moeder Sara, van wie baie inspirasie uitgegaan het, was bekend as “Mama Pondo”. Die outeur skets op ’n onthullende wyse die vernietigende uitwerking wat apartheid op dié familie se lotgevalle gehad het. Die wel en wee van die gesin word ontbloot

23 Brief van prof. SW Couwenberg aan die Nederlandse Taalunie, s.a. (Kopie in besit van skrywer.)

24 Wilfred Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland Zuid-Afrika in de Nederlandse literatuur 1896-1996* (Nijmegen, 1999), pp. 210-212.

aan die hand van die tragiek van apartheid. Op ’n skreiende wyse het Berkhof die onmenslikheid van apartheid blootgelê.²⁵

Die verhaal is uiteraard emosioneel van aard. Daar is nie veel sprake van nuanses nie. Die blankes is die slegte mense, die polisie die wreedaards en die swartes die goeie mense en onskuldige slagoffers. Die roman was bedoel as ’n aanklag teen apartheid en daarin het die skrywer geslaag. *Het huis van Mama Pondo* was baie gewild en is byna jaarliks herdruk. In 1976, die jaar van die opstand in Soweto, is dié roman bekroon met die Prijs van de Provincie Antwerpen. Volgens Wilfred Jonckheere het hierdie boek “de meest herdrukte anti-apartheidsroman uit de gehele Nederlandse literatuur geworden en heeft dus veel bijgedragen tot de beeldvorming over Zuid-Afrika”.

Die boek het oor die algemeen positiewe resensies uitgelok. Die bekende Vlaamse skrywer, André Demedts, was egter baie krities oor die boek. Hy het ’n probleem gehad met die waarheidsgehalte van die boek en met die feit dat die karakters op “zwart-wit teenstellingen” gebaseer was. Die boek was ’n verbeeldingsvlug, “subjektief en schief getrokken”. Die swart mense was “allemaal voortreffelijke lieden, die geen vlieg kwaad zouden doen”. Daarenteen was “de Boeren duivels in mensenvlees”. Demedts het Berkhof eintlik van verraad beskuldig “aan een volk dat ons in de natuurlijke orde der dingen nader ligt dan andere en ons bovendien nooit iets misdaan heeft”.²⁶

Volgens Berkhof het geen ander roman van hom soveel opskudding verwek nie. Berkhof het Demedts erg kwalik geneem vir sy opmerking oor verraad teenoor ’n broedervolk: “Als u van Zuid-Afrika geen kwaad wilt horen, omdat de Boeren kultuurverwanten van ons zijn, dan dwaalt u.” Volgens Berkhof is dit onsin om ’n misdaad goed te praat op grond van kultuur- of taalverwantskap.

In ’n onderhoud in 1987 het Berkhof opgemerk dat hy na die verskyning van die boek in die sewentigerjare baie briewe van lesers gekry het wat hom daarvan beskuldig het dat hy ’n kultuur- en stamverwante volk in die rug gesteek het: “Maar de laatste jaren kreeg ik van diezelfde mensen ook brieven, die mij veel genoeg hebben gedaan: ’nu zien we via televisiebeelden dat je toen gelijk had’.”²⁷

Berkhof het sy pen weer in gal gedoop met sy toekomsroman *Lieve, mooie aarde* (1977). Hierdie roman was nie geslaagd nie, omdat dit te ver verwyderd van die werklikheid was. Die hoofkarakters is ’n groep gewetenlose, moordlustige Afrikaners. Met hierdie “gruwelijk droomverhaal” het Berkhof hom ontbloot as ’n Boerehater.²⁸

25 *Ibid.*, pp. 164-167.

26 Jonckheere, pp. 167-170, 210; “Aster Berkhof antwoordt aan André Demedts”, *De Standaard*, 29 Desember 1973.

27 “Aster Berkhof antwoordt aan André Demedts”, *De Standaard*, 29 Desember 1973; “Elke vorm van samenwerking wast de blanken een beetje wit, en dat zijn ze niet!” *Amandla*, Junie/Julie 1987, pp. 21-22.

28 Jonckheere, pp. 170-171.

Vlaamse skryfsters van jeugromans het die onregverdigede van apartheid ook aan die kaak gestel. Mireille Cottenjé se bekroonde roman *Het grote onrecht* het in 1973 verskyn. Dit handel oor 'n wit seuntjie en sy aangenome swart sussie en die onregverdigede wat laasgenoemde op skoolvlak verduur het. Met hierdie roman het Cottenjé daarin geslaag om die aandag van haar jeugdige lesers op die apartheidspesifiek te vestig. Die boek is in 1973 bekroon met die Prijs van Knokke-Heist en in 1974 het die Jeugboekenprijs van die provinsie Antwerpen gevolg.

Katrien Seynaeve se jeugverhaal, *Oeboentoe* (1992), het oortuig omdat die skryfster self tydelik in Stellenbosch gewoon het. Die verhaal speel in Stellenbosch af en is gegrond op haar eie ervaringe en ondersoek. Dit handel oor 'n jong bruin man en die rassevooroordeel waarmee hy te kampe kry. Dit fokus ook op die tragiek van die Groepsgebiedewet. Die verhaal oortuig omdat die skryfster haar nie skuldig maak aan "extreme typering: eksklusief goede zwarten en slechte blanken" nie.

Die jongste Vlaamse roman wat gefokus het op rassediskriminasie, watten grondslag van die apartheidse beleid gelê het, was Cécile Vanderstraeten se *Anne Blanche* (1993). Dit handel veral oor die vernietigende uitwerking van ingebore rassevooroordeel.²⁹

Anti-apartheidspoësie het sporadies verskyn. Die Vlaming Stefaan van den Bemt het in sy bundel *Andere gedichten* (1980) een gedig gewy aan apartheid. Hy het in ses kort (genommerde) strofes die essensie van apartheid probeer uitlig met stellings wat hy gemaak het. In die laaste strofe het hy op 'n siniese manier verwys na sy landgenote se "medepligtigheid" en instemming met apartheid.

Hubert van Eygen se anti-apartheidspoësie is gebaseer op sekondêre tekste. Hy het in die tydskrif *Kruispunt* (1986) 'n kort gedig gepubliseer wat gebaseer is op 'n berig uit *Het Nieuwsblad* van 12 November 1984. Die berig het gehandel oor die optrede van die polisie in 'n swart woonbuurt in Transvaal. Sy gedig het uit slegs agt reëls bestaan. Die trefkrag het in die bondigheid gelê. Van Eygen se ander politieke gedig, *Litanie*, was meer omvangryk en het uit 20 koerantopskrifte bestaan wat oor die politieke toestand in Suid-Afrika gehandel het. Al het hy alleenlik sekondêre materiaal gebruik, was die trefkrag nogtans groot.³⁰

Steven Debroey, 'n Vlaamse uitgewer en nie 'n historikus nie, het in die tagtigerjare twee "wetenskaplike" werke oor apartheid geskryf. Beide boeke is baie krities deur Afrikaanse historici ontvang. Sy boek *Zuid-Afrika naar de bronnen van de apartheid* het in 1982 verskyn. Prof. Floors van Jaarsveld het sy boek bestempel as "anti-blanke propaganda". Debroey het alleenlik sekondêre bronne gebruik. Hy het voorkeur aan sekere skrywers, wat Suid-Afrika se verlede uit 'n Afrikanistiese, swartsentriese hoek benader het, gegee en het skrywers gebruik wat sy vooropgestelde standpunt onderskryf het. Hy was vervul met vooroordeel teen die Afrikaner. Volgens Van Jaarsveld is sy

29 *Ibid.*, pp. 199-201.

30 WF Jonckheere, *Vir vryheid en reg Suid-Afrika in die spieël van die Nederlandse poësie, 1890-1990* (Leiden/Howick, 1996), pp. 48, 51-52; Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland*, pp. 188-189.

werk nie goeie geskiedskrywing nie: “Weinig lesers sal so ’n prekerige, beterweterige, hooghartige en voorskrytelike boek as ‘geskiedenis’ waardeer.”³¹

Debroey se opvolgwerk, *Zuid-Afrika onder de vloek van apartheid*, het in 1987 verskyn. Dr. At van Wyk was baie krities oor hierdie boek: “Dit is ’n ‘misdaadgeskiedenis’ van die witman, en die skrywer laat geen twyfel oor wie hy as diuwels en engele beskou nie. Velkleur wil die bepalende faktor word – swart is mooi en edel; wit lelik en sleg.” Hy voer ’n kruistog teen die witman: “Die witman word kollektief aangekla, skuldig bevind en gevonniss.” Debroey het ’n verwronge beeld van die geskiedenis gegee vanweë sy eensydige bewysmateriaal.³² Hy het egter in ’n onderhoud ontken dat hy ’n vyand van Suid-Afrika is: “Ik ben een kritische vriend van Zuid-Afrika, geen vijand. Ik ben alleen vijand van het onrecht.”³³

6. ANTI-APARTHEIDSORGANISASIES

Anti-apartheidsorganisasies was in 1973 in België sterk bedrywig. Die Vlaams Angola Komitee was in Leuven gesetel. Hierdie komitee het einde 1974/begin 1975 besluit om sy naam te verander na die Aktiekomitee Zuidelijk Afrika (AKZA). Die Boycot Outspan Aktie (BOA) wat in Nederland tot stand gekom het, was eweneens in België aktief. Die BOA was in Antwerpen gesetel. Een van die eerste anti-apartheidskomitees in België is in Mechelen opgerig. ’n Faktor wat hierin ’n rol gespeel het, was die aanwesigheid van die swart Suid-Afrikaner, Maurice Mtombene, wat ’n kafee in Mechelen bedryf het. In 1976 is daar byvoorbeeld “een alternatieve Zuid-Afrikaanse ambassade opgericht”.³⁴

Teen 1985/1986 het daar in verskillende stede in Vlaandere plaaslike anti-apartheidsgroeperinge ontstaan wat op velerlei maniere protesaksies teen die Belgiese betrokkenheid by Suid-Afrika geloods het. In Gent het GITA (Gents Initiatief Tegen Apartheid) die lig gesien. Hierdie groep wou ’n bydrae lewer tot die ekonomiese isolasie van Suid-Afrika. Hul oogmerk was ook om inligting oor die ekonomiese bande wat België met Suid-Afrika onderhou het, te verstrek. GITA het byvoorbeeld ’n aksie geloods teen banke wat Krugerrande verkoop het: “Krugerrand is bloedgeld voor apartheid ...” GITA het die steun geniet van ’n 25-tal Gentse organisasies, waaronder heelwat Derde Wêreldorganisasies.

In Leuven het LAAK (Leuvens Anti-Apartheids-Komitee) “een vuist tegen de apartheid” gemaak. Hulle het gepoog om die anti-apartheidsinisiatiewe in Leuven te koördineer en ’n breë veldtog te voer. Verskeie organisasies van allerlei aard

31 *Historia* 29(1), 1984, pp. 60-61; “Waarom de Ambassade niet heeft geantwoord ...,” *Beelden*, Februarie 1983, pp. 6-7.

32 *Kleio* XX, 1988, pp. 91-92.

33 *Amandla*, Augustus/September 1988, pp. 23-24.

34 Mario Franssen, “Van ‘Boycot Zuid-Afrika’ naar ‘Boycot Israël’”, <http://www.intal.be/nl/article> (11 Maart 2008).

(vakbonde, politieke groepe en Derde Wêreldorganisasies) het aangesluit. LAAK het veral aksies geloods teen die verkoop van Krugerrande en die toestaan van lenings aan Suid-Afrika.³⁵

In Antwerpen het ANITA (Antwerps Initiatief tegen Apartheid) hulle ten doel gestel om die reeds bestaande anti-apartheidsinisiatiewe te koördineer en om vorm en inhoud te gee aan die bankveldtog (aksies teen die verkoop van Krugerrande en lenings aan Suid-Afrika) in Antwerpen. Hulle het ook toneel- en film- en poësie-aande en konserte gereël.

KINA (Kempens Initiatief Neen Apartheid) was 'n koördinasiekomitee in Herentals, Hoogstraten, Mol, Geel en Turnhout. Hulle het besluit om eerder op 'n vrugteboikot te fokus, want “fruit staat dichter bij de mensen dan gouden munten en bilaterale leningen”. Hulle het ook 'n groot opelug-musiekfees aangebied “met grote namen uit de Afrikaanse (zwart) muzieksene”.³⁶

Anti-apartheidsvure is ook in Mechelen deur MITA (Mechels Initiatief Tegen Apartheid) en in Kortrijk deur KITA (Kortrijks Initiatief Tegen Apartheid) gestook. Daar was ook 'n koördinasiekomitee in Limburg.³⁷ Die Brusselse Comité contre le Colonialisme et l'Apartheid (CCCA) was ook prominent in sy protesaksies.³⁸ Al die diverse plaaslike en provinsiale anti-apartheidsorganisasies is oorkoepelend saamgesnoer in VAAK (Vlaamse Anti-Apartheidskoördinatie). Die redaksie-adres van die VAAK-nieuwsbrief was in Leuven. VAAK het ongeveer 80 organisasies verteenwoordig.³⁹

Die Vlaamse anti-apartheidsaktiviste het sedert Desember 1982 oor 'n eie tydskrif beskik, naamlik die maandblad *Amandla*. *Amandla* is in 1976 vir die eerste keer uitgegee deur drie Nederlandse anti-apartheidsorganisasies: Komitee Zuidelijk Afrika (KZA), Kairos en Boycot Outspan Aktie (BOA). Die Vlaamse uitgawe het verskyn as gevolg van die inisiatief van die Leuvense sosioloog, Jan Vanheukelom, en was 'n gesamentlike uitgawe van die Aktiekomitee Zuidelijk Afrika (AKZA) en BOA. *Amandla* is beskryf as “een opiniërend en informierend maandblad met warme belangstelling voor de zwarte bevrijdingsstrijd in Zuidelijk Afrika”.⁴⁰

Die Vlaamse uitgawe van *Amandla* was 'n kopie van die Nederlandse moederblad, afgesien van 'n paar bladsye wat gehandel het oor die anti-apartheidsbeweging in België. Daar was in België 'n behoefte aan so 'n blad vanweë die goed-georganiseerde “pro-apartheidslobby” en die apartheidpropaganda in openbare biblioteke en skole. Die talryke inisiatiewe op die anti-apartheidsfront in Vlaandere (die aktiwiteite van

35 “Geen cent voor apartheidsgeweld”, *Amandla*, April 1986, p. 26.

36 *Amandla*, Mei 1986, p. 19; Augustus/September 1989, pp. 24-26.

37 *Ibid.*, Maart 1986, p. 28; November 1989, p. 22; Augustus/September 1990, p. 24.

38 *Ibid.*, November 1985, p. 27.

39 *Ibid.*, Junie/Julie 1986, pp. 27-28; November 1987, p. 26.

40 “Amandla, nu ook in Vlaanderen”, *Amandla*, Desember 1982, p. 2.

AKZA, BOA, kerklike groepe, vakbonde, Derde Wêreldorganisasies, jeugorganisasies en vrouegroepe) het behoefte gehad aan 'n eie mondstuk.

Met ruim 8 000 intekenaars was *Amandla* een van die grootste maandblaaie van sy soort. Dit was vir die redaksie belangrik om die blad so wyd as moontlik te versprei. Teen 1992 was *Amandla* beskikbaar in die leessale van 50 van die 200 biblioteke in Vlaandere. Vir die anti-apartheidsaktiviste was dit 'n steen des aanstoots dat die Suid-Afrikaanse ambassade se blad *Beelden* in feitlik elke biblioteek te vinde was. Die laaste Vlaamse uitgawe van *Amandla* het in Januarie 1992 verskyn. Die Nederlandse uitgawe het daarna steeds verskyn.⁴¹

Die “Free Mandela”-veldtog was 'n belangrike agendapunt vir die anti-apartheidsaktiviste. In 1981 het die Suid-Afrikaanse dagblad, *The Voice*, in samewerking met die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke 'n internasionale “Free Mandela”-veldtog geloods. In België is die veldtog geloods deur AKZA en BOA. *Amandla* het 'n beroep op sy lesers gedoen om deel te hê hieraan. In België het die organisasies wat petisies onderteken het 2,5 miljoen mense verteenwoordig. Teen Augustus 1982 het ongeveer 150 Belgiese burgemeesters Mandela se vrylating geëis. 'n Beroep is op gemeentebesture gedoen om ereburgerskap aan Mandela toe te ken en strate na hom te vernoem. Die ULB (Université libre de Belgique/Vrije Universiteit) te Brussel het in Januarie 1984 'n eredoktoraat aan Mandela toegeken. Organisasies het ook erevoorsitterskap aan Mandela toegeken. Kunstenaars het “Free Mandela”-musiekfeeste aangebied. Die Vlaamse “Free Mandela”-veldtog was in Antwerpen gesetel.⁴²

Die Europese Parlement in Straatsburg het op 13 Februarie 1985 'n resoluție goedgekeur waarin die onvoorwaardelike vrylating van Mandela en alle ander politieke gevangenes in Suid-Afrika geëis is.⁴³ Mandela se vrylating in Februarie 1990 het in die buiteland met spontane vreugde gepaardgegaan: “Iedereen wilde feestvier. Nederland stond op zijn kop, in België kwam alles wat trager op gang.”

'n “Mandela-vrij”-happening” het op 22 Februarie 1990 op die Muntplein in Brussel plaasgevind. Die dag is georganiseer deur VAAK en CCCA: “De culturele manifestatie groeide uit tot een ode aan Mandela en de strijd in Zuid-Afrika.” Suid-Afrikaanse musiekgroepe het luister aan die feesgeleentheid verleen. Tweeduisend ballonne in ANC-kleure is ook losgelaat.⁴⁴

AKZA het in Januarie 1986 'n “Steunt uw bank apartheid?”-veldtog geloods. Die anti-apartheidsaktiviste wou 'n einde maak aan die Belgiese banke se lenings aan Suid-Afrika. Die Vlaamse Kredietbank was byvoorbeeld tussen 1979 en 1982 derde op die ranglys van die 30 belangrikste banke wat lenings aan Suid-Afrika

41 “Amandla blijft, maar de Vlaamse editie verdwijnt”, *Amandla*, Januarie 1992, p. 21.

42 *Amandla*, Maart 1983, p. 24; April 1984, p. 24; Junie/Julie 1984, pp. 22-24.

43 *Ibid.*, Maart 1985, p. 24.

44 “Mandela vrij”-happening”, *Amandla*, April 1990, p. 14.

verskaf het. Op die wêreldranglys van lande wat teen 1986 lenings aan Suid-Afrika verskaf het, het België die agtste plek ingeneem. Daarbenewens het die meeste Belgiese banke die belangrikste verkoopskanaal gevorm vir die Suid-Afrikaanse beleggingsmunt, die Krugerrand. Wêreldwyd het België teen 1986 periodiek die derde en vierde plek ingeneem wat die afset van Krugerrande betref.⁴⁵

Die anti-apartheidsaktiviste het Kruger voorgestel as die simbool van blanke oorheersing. Mandela, daarenteen, is beskou as die simbool van swart verzet in Suid-Afrika. Tydens die veldtog “Steunt uw bank apartheid?” is ’n Mandela-penning te koop aangebied. Die opbrengs van die verkoop was bestem vir die mynwerkersvakbond in Suid-Afrika. In Antwerpen, Gent en Brussel is aksies onderneem teen die plaaslike filiale van banke met bande met Suid-Afrika. Hierdie aksies was suksesvol, want van die banke het die verkoop van Krugerrande gestaak. Die week van 16 tot 22 Junie 1986 het in die teken gestaan van “10 jaar (na) Soweto”. Meer as 70 organisasies het ’n demonstrasie gehou op die trappe van die Brusselse Beursgebou. Van die plakkate het gelui: “Stop apartheid” en “Boykot Krugerrand”. In die loop van die Soweto-week is 70 protesaksies onderneem. Die veldtog teen die banke was die sentrale fokus.⁴⁶

VAAK het in Oktober 1986 in gesprek getree met vier van die grootste Belgiese banke. Die banke het dit benadruk “dat een bankier niet aan politiek mag doen” en dat “ze zich niet mogen bemoeien met de binnenlandse politiek van andere landen”. Tydens die gesprekke het die vier banke dit egter duidelik gemaak dat hulle sedert September 1985 geen nuwe lenings meer aan Suid-Afrika toegestaan het nie. Die politieke onstabiliteit in Suid-Afrika het beslis ’n rol hierin gespeel. Die banke het ook besluit om geen reklame meer vir die verkoop van Krugerrande te maak nie.⁴⁷

Die opening van die akademiese jaar aan die KU Leuven het ook in die teken gestaan van die “Steunt uw bank apartheid?”-veldtog. Op 5 Oktober 1987 het verteenwoordigers van die 80 organisasies wat VAAK oorkoepelend koördineer, langs die akademiese optog van professore stelling ingeneem met plakkate wat lui: “Stop leningen” en “Boykot Krugerrands”. Die anti-apartheidsaktiviste het ekonomiese sanksies beskou as “de enig overgebleven vreedzame oplossing voor de crisis in Zuid-Afrika. Zonder sancties komt Zuid-Afrika zonder twijfel in een bittere en bloedige burgeroorlog terecht die wel 20 tot 30 jaar kan aanslepen.”⁴⁸

Die anti-apartheidsaktiviste het ook groot waarde geheg aan ’n boikot van Suid-Afrikaanse vrugte. VAAK het op 10 Maart 1987 ’n veldtog teen die verkoop

45 *Amandla*, April 1983, pp. 21-22; Januarie 1986, p. 26; “Campagne officieel van start”, *Amandla*, April 1986, p. 25.

46 *Amandla*, Januarie 1986, p. 26; Februarie 1986, p. 2; “ASLK stopt verkoop Krugerrand”, *Amandla*, Augustus/September 1986, pp. 25-26.

47 “Gesprekken met banken over apartheid”, *Amandla*, Desember 1986, pp. 26-28.

48 “België en Zuid-Afrika: de mythes ontmaskerd”, *Amandla*, Februarie 1987, p. 21; *Amandla*, November 1987, p. 26.

van Suid-Afrikaanse vrugte geloods. Die slagspreuk was: “Pluk geen vruchten van apartheid.” Die fokuspunt van die aksieprogram was Oxfam-Wereldwinkels. Die oorhoofse slagspreuk van die veldtog was “Stop Apartheid - Boykot Zuid-Afrika.” Die veldtog het hom in die eerste plek op die verbruiker gerig. Die verbruiker sou deur pamflette en protesaksies aangemoedig word om geen vrugte uit Suid-Afrika meer te koop nie. ’n Beroep is ook op handelaars gedoen om Suid-Afrikaanse vrugte te vervang deur vrugte uit ander lande. Die 25ste April 1987 is as ’n nasionale aksiedag verklaar. Die aksiemateriaal het onder meer pamflette, ballonne en petisies ingesluit. “Stickers” is ook oral versprei.⁴⁹

Die oorgrote deel van die Suid-Afrikaanse vrugteproduksie was bestem vir die uitvoermark. Pretoria het jaarliks vrugte ten bedrae van 30 miljard Belgiese frank uitgevoer, wat drie persent van Suid-Afrika se totale uitvoer behels het. Die Europese Gemeenskap was verreweg die beste klant. België het jaarliks (1987) Suid-Afrikaanse vrugte ingevoer ten bedrae van 1 miljard Belgiese frank, veral via die hawens van Antwerpen en Zeebrugge.⁵⁰

Die nasionale aksiedag op 25 April was baie geslaagd. Protesaksies is in meer as 60 gemeentes (munisipaliteite) in Vlaandere gehou. VAAK het op 7 Mei 1988 ’n verdere nasionale aksiedag teen die verkoop van Suid-Afrikaanse vrugte georganiseer. Protesaksies het op meer as 130 plekke in Vlaandere plaasgevind. Een van die grootste supermarkte, GB, is onder meer geteiken. Opvallend was die feit dat daar op die aksiedag en die voorafgaande week feitlik geen Kaapse vrugte in GB-supermarkte te vinde was nie.⁵¹

VAAK was daarvan oortuig dat “ekonomiese druk het laatste vreedzaam en effektief middel is dat de buitenwereld nog kan inzetten in de strijd tegen de apartheid”. ’n Derde nasionale aksiedag het op 6 Mei 1989 plaasgevind. Protesaksies teen die verkoop van Suid-Afrikaanse vrugte is op meer as 120 plekke in Vlaandere gehou. VAAK het ook die steun van meer as 100 bekende Vlaminge uit die sake-, akademiese en kulturele wêreld, asook politici, vir die vrugte-aksiedag gekry.⁵²

7. HÉLÈNE PASSTOORS

Die geval Héléne Passtoors het tot ’n hoofmoment in Belgies-Suid-Afrikaanse betrekkinge gelei. Passtoors, ’n anti-apartheidsaktivis, was twee maal geskei. Deur haar eerste huwelik met ’n Belg het sy Belgiese burgerskap bekom. Haar tweede eggenoot was die Nederlandse anti-apartheidsaktivis, Klaas de Jonge, wat in die Nederlandse

49 Mario Franssen, “Van ‘Boycot Zuid-Afrika’ naar ‘Boycot Israël’”, <http://www.intal.be/nl/article> (11 Maart 2008); “Geen Zuidafrikaans fruit in België!” *Amandla*, April 1987, p. 22.

50 “Pluk geen vruchten van apartheid”, *Amandla*, Februarie 1987, p. 22.

51 *Amandla*, Junie/Julie 1987, p. 23; “7 Mei: succesvolle actiedag”, *Amandla*, Junie/Julie 1988, p. 21.

52 *Amandla*, Februarie 1989, bylaag; Junie/Julie 1989, pp. 13-14.

ambassade gaan skuil het om aan regsvervolging in Suid-Afrika te ontkom. Passtoors is in Suid-Afrika beskuldig van hoogverraad en terrorisme. Sy is skuldig bevind aan hoogverraad en op 19 Mei 1986 tot tien jaar gevangenisstraf gevonnies.

Sy was 'n lid van die ANC wat in daardie stadium die Suid-Afrikaanse regering met geweld wou omverwerp. Sy was goed bekend met leiersfigure in die ANC, onder wie Joe Slovo. Sy was ook goed op hoogte met vier geheime wapenopslagplekke waar 56 kleefmyne en ander dodelike wapens en plofstowwe gevind is. Uit haar getuienis het dit duidelik geblyk dat sy haar volkome vereenselwig het met die ANC se oogmerk om die Suid-Afrikaanse regering met geweld omver te werp. Sy het ook geen teken van berou getoon nie.⁵³

Die Belgiese regering het die Suid-Afrikaanse regering teen die middel van Januarie 1988 meegedeel dat drie Suid-Afrikaanse diplomate van die Suid-Afrikaanse ambassade in Brussel voor einde Januarie herroep moes word. Met hierdie besluit het die Belgiese regering sy onvergenoegdheid met Suid-Afrika te kenne gegee oor die gevangenskap van Passtoors. Die betrekkinge tussen België en Suid-Afrika is beslis daardeur negatief beïnvloed. Verteenwoordigers van tien Vlaamse en Belgiese verenigings in Suid-Afrika het daarna 'n ope protesbrief aan die Belgiese minister van buitelandse betrekkinge, Leo Tindemans, gerig. Dié brief is geskryf namens die ongeveer 25 000 Belge in Suid-Afrika. Hulle het hul sterk uitgespreek teen Passtoors se “beraamde terreurdaden”.⁵⁴

Op 23 Maart 1988 is Passtoors se 1 000 dae as gevangene in België gevier. Die “Steunkomitee Hélène Passtoors Vrij” het hierop 'n demonstrasie by die Suid-Afrikaanse ambassade in Brussel georganiseer. Hulle het die vrylating van Passtoors en alle politieke gevangenes in Suid-Afrika geëis.⁵⁵ Volgens 'n berig in *Amandla* (Junie/Julie 1989), is Passtoors na vier jaar gevangenskap in Suid-Afrika terugverwelkom op Belgiese bodem. Bilaterale betrekkinge kon daarna weer herstel word.⁵⁶

8. ANC-MISSIE IN BRUSSEL

Die ANC het van 1981 tot 1994 'n “exile mission” in Brussel gehad. Godfrey Motsepe was agt jaar lank (1981-1988) die ANC se verteenwoordiger in België asook vir die Benelux-lande. Die feit dat hy die eerste ANC-verteenwoordiger vir die Benelux was, het sy taak geensins vergemaklik nie: “Ik moest de ANC-missie van nul opbouwen.” Die ANC het aanvanklik nie semi-diplomatiese erkenning in België geniet nie. Die Belgiese owerheid het naamlik geëis dat Motsepe verbonde moes wees aan een of ander Afrikaland se ambassade. Die ANC het dit geweier omdat hulle wou gehad het

53 “Een ‘Belgische’ in Zuidafrikaanse gevangenschap”, *Beelden*, April 1988, p. 7.

54 “België wijst drie Zuidafrikaanse diplomaten te Brussel uit”, *Beelden*, Februarie 1988, pp. 2-3.

55 “Hélène Passtoors vrij,” *Amandla*, Mei 1988, p. 26.

56 “Welkom Hélène Passtoors”, *Amandla*, Junie/Julie 1989, p. 2.

dat Motsepe erken moes word as 'n verteenwoordiger van die meerderheid van die Suid-Afrikaanse bevolking. Uiteindelik het Motsepe die status van politieke vlugteling gekry, met 'n verblyfsvergunning wat jaarliks verleng moes word.⁵⁷

Vir hom en sy vrou, Rose, was dit 'n moeilike taak om die ANC alleen te verteenwoordig. Motsepe wou graag medewerkers aanstel, maar die Belgiese regering het telkens 'n stokkie daarvoor gestee. Nuwe medewerkers kon nooit 'n verblyfsvergunning kry nie. Hy het egter ongelooflike steun ontvang van die Vlaamse anti-apartheidsorganisasies, soos AKZA en BOA. Sy werkkring het dus aansienlik uitgebrei. Amptelike erkenning het ook nie uitgebly nie, veral in EG-verband. Die Belgiese regering het die ANC ook ernstiger begin opneem. Teen Oktober 1988 was daar sprake dat die ANC-missie verhoogde semi-diplomatiese status sou geniet.⁵⁸

Die ANC se 70ste bestaansjaar is in 1982 feestelik deur die Vlaamse en Brusselse anti-apartheidsorganisasies in die Congrespaleis in Brussel gevier.⁵⁹ Die Kommunistiese Party van België (KPB) het in Mei 1984 'n solidariteitsaand in Antwerpen gehou, waartydens sy steun toegesê is aan die ANC.⁶⁰ Die 75ste bestaansjaar van die ANC is in 1987 feestelik in die Arenberg-schouwburg in Antwerpen gevier. Onder die 800 aanwesiges wat die solidariteitskonsert bygewoon het, was onder andere ambassadeurs, senatore en volksverteenwoordigers.⁶¹

Op 4 Februarie 1988 was daar 'n mislukte sluipmoordaanval op Motsepe in Brussel. Twee koeëls het hom rakelings gemis. Volgens *Amandla* was “het vijandige klimaat dat de pro-apartheidslobby ten aanzien van het ANC gecreëerd heeft” medeverantwoordelik vir dié aanval. Volgens dié blad word die ANC in uiters regse kringe bestempel as 'n terroristiese organisasie. Op 27 Maart 1988 het 'n verbyganger 'n bom van 17 kilo buite die ANC-kantoor in Brussel ontdek. Dit is deur die Belgiese polisie onskadelik gemaak.⁶²

Dit was nog nie die einde van terreurdade nie, want op 29 Maart 1988 is Dulcie September, die ANC-verteenwoordiger in Parys, vermoor. Op 31 Maart het 'n honderdtal verteenwoordigers van politieke partye en anti-apartheidsorganisasies “een bloemenhulde” ter nagedagtenis aan September by die ANC-kantoor in Brussel gehou. Na die bomaanslag moes die ANC dié kantoor ontruim en nuwe kantoorruimte vind.⁶³

Motsepe is teen Oktober 1988 aangestel as die nuwe ANC-verteenwoordiger in Ethiopië en Ted Pekane in 1989 as die nuwe ANC-verteenwoordiger in Brussel.

57 *Amandla*, Januarie 1987, p. xv; “Interview met Godfrey Motsepe”, *Amandla*, Oktober 1988, p. 25.

58 “Interview met Godfrey Motsepe”, *Amandla*, Oktober 1988, p. 25.

59 *Amandla*, November 1985, p. 27.

60 “Kommuniste in België steun ANC”, *Die Burger*, 16 Mei 1984.

61 “Viering 75 jaar ANC een success”, *Amandla*, November 1987, pp. 25-26.

62 “Na de aanslag”, *Amandla*, April 1988, p. 2; “Zuidafrikaanse terreur in Brussel”, *Amandla*, Mei 1988, p. 25.

63 “Zuidafrikaanse terreur in Brussel”, *Amandla*, Mei 1988, p. 25.

Hy moes die ANC in België, Luxemburg en die EG verteenwoordig.⁶⁴ Pres. FW de Klerk se toespraak op 2 Februarie 1990 en Mandela se vrylating daarna sou uiteraard die politieke landskap in Suid-Afrika ingrypend verander.

9. SAMEVATTING

Vlaandere het nog altyd groot begrip getoon vir die strewe van die Afrikaner om sy identiteit te bewaar en uit te bou. In België was die Vlaminge, wat Nederlandstalig was, gedurende die 19de en 20ste eeu gewikkel in 'n hewige stryd teen die oorheersing van Frans. Dit was in wese 'n proses van ontvoogding en van emansipasie. Die ontvoogdingsproses van die Vlaminge het op verskillende vlakke geskied: taalkundig, polities en sosio-ekonomies.

Vanweë die Vlaminge se geskiedenis van nasionale opheffing, was daar groter begrip en meer simpatie as elders vir die Afrikaner se posisie gedurende die sewentiger- en tagtigerjare, toe die Afrikaner wêreldwyd veroordeel is vanweë die brute toepassing van die apartheidsbeleid. In Vlaandere het die anti-apartheidsorganisasies byvoorbeeld op 'n kleiner skaal gefunksioneer as in Nederland. In Nederland was daar veel meer anti-apartheidsorganisasies en het die ongenuanseerde veroordeling van apartheid, die onverdraagsaamheid en die arrogante en betersweterige houding van die anti-apartheidsaktiviste opgeval. In België was dit veral die Franstalige sosialiste wat 'n verbete stryd teen apartheid gevoer het.

Die Belgiese regering het wel die apartheidspolitiek in Suid-Afrika veroordeel, maar vanweë uitgebreide ekonomiese belange in Suid-Afrika, was die regering huiwerig om betekenisvolle en konsekwente ekonomiese sanksies teen Suid-Afrika toe te pas. Die anti-apartheidsaktiviste het gemeen dat die Belgiese regering nie oor die politieke wil beskik het om sanksies teen Suid-Afrika toe te pas nie. Die Belgiese ekonomiese belange ten opsigte van Suid-Afrika het onder meer ingesluit: die verskaffing van lenings, die afset van Krugerrande, die invoer van Suid-Afrikaanse vrugte, yster en staal en samewerking op die gebied van kernkrag en wapens.

Selfs die ANC-missie in Brussel het op 'n veel kleiner skaal gefunksioneer indien dit vergelyk word met die ANC-kantore in Brittanje, die Skandinawiese lande en Nederland. Die Belgiese regering was gevolglik ook aanvanklik huiwerig om die ANC ernstig op te neem. Anti-apartheidsprotesaksies het dus minder aftrek in België gekry. So is Mandela se vrylating nie so uitbundig in België gevier as byvoorbeeld in Nederland nie.

---

64 “Nieuwe vertegenwoordiger van het ANC in Brussel”, *Amandla*, Januarie 1990, p. 24.